

พญาอีสานที่มีผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

E-San Pholosophy Effecting to an Ethical Behaviour

พระครูปลัดไพระพันธ์ ธมฺมวฑฺฒโน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Phrakhrupalad Peerapant Dhammavuddho

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khonkaen Campus, Thailand

E-mail: p.pant@hotmail.com

บทคัดย่อ

พญาอีสานนั้นมีผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมหลายด้าน ได้แก่ ด้านสภาพทั่วไปของสังคม ด้านสภาพเศรษฐกิจ ด้านการเมืองและการปกครอง ด้านภาชิตเตือนใจทั่วไป ด้านภาชิตที่เป็นคำสอนเฉพาะเรื่อง ด้านปริศนาพญาภาชิต และด้านปริศนาพญาธรรม

ด้านสภาพทั่วไปของสังคมเป็นการเตือนใจให้รู้จักวางใจเป็นกลางให้ได้ในสังคมทุกยุคทุกสมัยว่า มันย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาหรือตามสถานการณ์บ้านเมือง ด้านสภาพเศรษฐกิจ ทำให้ชาวอีสานมีความมุ่งมั่น มีความพยายาม มีความอดทนในการประกอบอาชีพด้วยความอดทนและอดออม จึงมีผลต่อความสำเร็จในหลาย ๆ เรื่อง ในการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ด้านการเมืองและการปกครอง มีผลต่อคำเตือนสอนใจให้ค่อยเป็นค่อยไป อย่าทำอะไรลงไปโดยขาดสติปัญญาขาดการไตร่ตรอง ขาดการศึกษาข้อมูลนั้น ๆ อย่างชัดเจน ด้านภาชิตเตือนใจทั่วไป มีผลต่อการดำเนินชีวิตให้ได้สติให้มีความรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลาว่าตนเองกำลังคิดอะไร กำลังจะทำอะไร และทำลงไปแล้วจะเกิดผลตามมาอย่างไร ด้านภาชิตที่เป็นคำสอนเฉพาะเรื่องมีผลต่อกระทำของชาวอีสานเป็นอย่างยิ่ง ทำให้การดำเนินชีวิตของชาวอีสานให้รู้จักคิดถึงคุณและโทษจากการกระทำของตนเอง ด้านปริศนาภาชิตมีผลต่อชีวิต ทำให้ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักไปมาหาสู่ญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูง ไม่ห่างเหินจนเกินไป เพราะถ้าห่างเหินจนเกินไปก็อาจจะทำให้ความคุ้นเคยหรือความสัมพันธ์

* วันที่รับบทความ: 17 ตุลาคม 2561; วันแก้ไขบทความ 13 มีนาคม 2562; วันตอบรับบทความ: 22 มีนาคม 2562

Received: October 17, 2018; Accepted: March 13, 2019; March 22, 2019

อันดีงามจะลดน้อยถอยลง ด้านปรีชาญาณธรรมนี้ มีผลทำให้มีวิถีชีวิตทั้งดงาม มีความศรัทธาในพระรัตนตรัย เคารพผู้สูงอายุ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีความเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

คำสำคัญ: ญาณอีสาน; พฤติกรรมเชิงจริยธรรม

Abstract

The influence of E-san philosophy on ethical behavior has 7 aspects: the general condition of society. Economic conditions Politics and government Proverbs The proverbial teachings. And The puzzle The Puzzles.

The general condition of this society is a reminder to be neutral in the society of all ages, whether it will change over time or the situation. Ready to change in a better way. Economic conditions The E-san people are determined to work hard, endeavor to work with patience and patience. It has resulted in many successes. The life of the people in E-san. Politics and government Effect on the warning to teach the gradual. Do not do anything by lack of consciousness, lack of reflection, or lack of information. The proverbial teachings have a strong influence on E-san people. Make the life of the people of E-san to miss you and blame for their actions. The motto of the Proverbs is to make life unselfish. Get to know your relatives or friends. Not too distant. If it is too distant, it may make the familiar or a good relationship will reduce. This puzzle game. The result is a beautiful way of life. Have faith in the gemstone. Respect the elderly Honor each other There are sacrifices for the collective benefit.

Keyword: E-San Philosophy; Ethical behavior

บทนำ

วิถีชีวิตของชาวอีสานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากคำสอนในทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนักปราชญ์ของชาวอีสานในอดีต ผู้ได้ศึกษาเรียนรู้หลักธรรมจนแตกฉาน ในขณะเดียวกันท่านเองก็ได้ใช้ความรู้ที่ได้จากคำสอนมาประพันธ์เป็นคำกลอนเพื่อให้เข้าใจและจดจำได้ง่าย ได้เกิดการเรียนรู้แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติให้เป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรม จึงทำให้บทประพันธ์นั้นกลายเป็นคติสอนใจในลักษณะของญาณอีสาน (ปรัชญาอีสาน) ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นบรรทัดฐานทางสังคมอีกอย่างหนึ่ง ที่ผู้เฒ่าผู้แก่จะต้องบอกกล่าวสั่งสอนลูกสอนหลานด้วยคำพูดเพื่อให้บุตรหลานของตนเองอยู่ในโอวาท

วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรที่เป็นภาพลักษณ์หรือคำผญา เกิดจากแรงบันดาลใจในความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาของคนในสังคมอีสาน “ผญา” จึงเป็นคำพูดของชาวอีสานที่นิยมใช้นำมาเป็นคนเตือนใจในการสั่งสอนให้คนเป็นคนดี อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นเวลายาวนาน ที่สะท้อนให้เห็นความเก่งกล้าและฉลาดมีความสามารถล้ำลึกของผู้ที่ได้รับและสืบทอดมาจนถึงคนปัจจุบัน (Bunkerd Phimvoramethakun, 2001 : 8) และได้มาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของชาวอีสานในด้านต่าง ๆ ไปแล้ว

ผญากลายมาเป็นภาษาที่มีบทบาทต่อชนรุ่นหลังสืบมา ถือเป็นเอกลักษณ์และเป็นมรดกอันล้ำค่าที่ได้ตกทอดมาถึงคนรุ่นหลังให้ได้ศึกษาค้นคว้าภูมิหลังของภาษาของปราชญ์ชาวอีสาน เพื่อจะได้นำมาเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดความสมดุลกับสถานการณ์ของโลกได้เป็นอย่างดี ผญานับว่าเป็นวรรณกรรมแบบมุขปาฐะประเภทหนึ่งที่เป็นคติสอนใจชนรุ่นหลังได้เป็นอย่างดี โดยแฝงไว้ด้วยหลักปรัชญาชีวิตมาแต่โบราณ การใช้ภาษาพื้นบ้านที่ไพเราะงดงาม มีลักษณะเป็นบทร้อยกรองที่มีทั้งเรียบง่ายและแฝงความหมายด้วยสัญลักษณ์อันลุ่มลึกของคำพูดในหลักปรัชญาของชาวอีสาน หรือคำว่า “ผญา” นั้นเอง

ผู้เขียนต้องการให้เห็นถึงคำผญาอีสานที่มีผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของชาวอีสานในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านสภาพทั่วไปของสังคม เป็นการเตือนใจให้รู้จักวางใจเป็นกลางให้ได้ตามสถานการณ์บ้านเมือง ด้านสภาพเศรษฐกิจ เป็นการย้ำเตือนให้ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองอย่างละเอียด โดยมีภาษาที่อยู่ในผญาเป็นเครื่องเตือนใจ เป็นการสอนให้มีความรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลาว่าตนเองกำลังคิดอะไร กำลังจะทำอะไร และทำลงไปแล้วจะเกิดผลตามมาอย่างไร เกิดความอายชั่วกลัวบาปต่อสิ่งที่จะกระทำลงไป เป็นการสอนให้รู้จักเสียสละไม่ตระหนี่ ให้เคารพญาติผู้ใหญ่ รวมถึงให้ตั้งมั่นในพระรัตนตรัย ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ส่งผลดีให้แก่ชีวิตของตนเอง ครอบครัว ให้เกิดความสงบสุขทั้งกายและใจ อันเกิดจากการปฏิบัติตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบของผญาอีสาน

ความหมายและความสำคัญของผญาอีสาน

1. ความหมายของคำว่า ผญา

คำว่า “ผญา” เป็นภาษาลาวที่คนในภาคอีสานซึ่งสืบเชื้อสายมาจากลาวอาณาจักรล้านช้างใช้พูดจากัน เพื่อแสดงถึงภูมิปัญญาของผู้พูด รากศัพท์ของคำว่า “ผญา”

มาจากคำว่า ปัญญา ในภาษาบาลี หรือคำว่า ปรัชญา ในภาษาสันสกฤต แต่เมื่อมีคนเชื้อชาติลาวนำเอาคำว่า ปรัชญา มาใช้พูดในภาษาของตน จึงเปลี่ยนคำควบกล้ำ คือ พร เป็น เสียง ผ ซึ่งมีหลายคำ เช่น เปรต คนอีสานใช้ ผัด, โปรต เป็น โผด เป็นต้น (Bunkerd Phimvora methakun, 2001 : 14)

ดังนั้น คำว่า ปรัชญา น่าจะเป็น ผญา ตามหลักการออกเสียงอักษรนำ คำว่า ปัญญา ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้คำแปลไว้ว่า น. ความรู้, ความรู้ทั่วไป ความฉลาด เกิดแก่การเรียนรู้และความคิด ส่วนคำว่า ปรัชญา ให้คำแปลไว้ว่า น. วิชาที่ว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความเจริญ

2. ความสำคัญของผญาอีสาน

จารุวรรณ ธรรมวัตร ได้กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับผญาไว้ในหนังสือคติชาวบ้านอีสานว่าเป็นงานรวบรวมข้อมูลทางคติชาวบ้านอีสานประเภทต่าง ๆ เช่น ประเพณี ภาษิตสำนวน คำพูด (ผญา) ปริศนาคำทาย ความเชื่อ การละเล่นพื้นเมือง ภาษาถิ่น นิทานชาวบ้าน เป็นต้น และภาษิตสำนวนอีสานที่เป็นเรื่องของผญานั้น ประกอบไปด้วยผญาสำคัญอยู่ 3 ประเภท ได้แก่ ผญาภาษิต ผญาเกี่ยว และผญาอวยพร (Charuwan Thammawat, 2002 : 19)

บุญเกิด พิมพวรเมธากุล ได้กล่าวถึง เรื่องผญา ไว้ในหนังสือเรื่องผญาภูมิปัญญาของคนล้านช้างและไทอีสานว่า เป็นการเก็บรวบรวมผญาย่อย ผญาเกี่ยว ผญาภาษิต และผญาชีวิต ซึ่งเป็นการถ่ายทอดปรัชญาของคนอีสานให้เห็นถึงความเจริญทางวัฒนธรรมทางภาษา (Bunkerd Phimvoramethakun, 2001 : 59)

ชอบ ดีสวนโคก ได้กล่าวถึง เรื่องผญา ไว้ในหนังสือเรื่องคำหลายความว่าเป็นหนังสือที่รวบรวมวัฒนธรรมอีสานในหลาย ๆ เรื่อง ได้แก่ ผญาโตงโตย ประเพณีอีสานในอดีตสู่ปัจจุบัน ความเชื่อของชาวอีสาน คำแปลภาษาถิ่นอีสาน คำเปรียบ และการงาน (Chob Deesuanok , 2004 : 45)

อุดม บัวศรี ได้กล่าวถึง เรื่องผญา ไว้ในหนังสือ ผญาก้อมปรัชญาชีวิตอีสาน ถือว่าเป็นการรวบรวมข้อมูลเรื่องปรัชญาชีวิตอีสาน แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมการอยู่ การกิน การใช้ การละเล่นต่างๆ การเปรียบเทียบ หรือปริศนาภาษิต ทำให้มีข้อมูลหลักฐานในการศึกษาค้นคว้าในเรื่อง ผญาภาษิตได้ดี ตลอดทั้งสืบค้นเพื่อให้ไปถึงผญาที่ละเอียดลึกซึ้งกว่านี้ได้ นอกจากนี้ยังได้แสดงทัศนะถึง “อีสาน” ไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมอีสานว่า แม้เราจะมองเห็นสภาพแห้งแล้งอยู่ทั่วไปแม้ในปัจจุบันนี้ก็จริง แต่หลักฐานทางโบราณคดีกลับชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า อีสานเคยเป็นแหล่งอารยธรรมที่รุ่งเรืองมาแล้วกว่า 5,000 ปี และ

คาดว่าบรรดาวัตถุทางอารยธรรมเหล่านี้ส่วนมากมนุษย์ได้ผลิตขึ้นเองบนผืนแผ่นดินแห่งนี้ โดยปราศจากอิทธิพลของมนุษย์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ และผนึกกับสติปัญญาสร้างสรรค์อารยธรรมจนตกเป็นมรดกสืบทอดมาให้ได้ศึกษาอีสานจึงไม่ใช่สังคมล่าหลังและมีใช้สังคมที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวไร้จิตสำนึกแห่งการสร้างสรรค์ในอดีตอย่างที่เคยกล่าวขานกันไว้อย่างผิดๆ (Udom Buasri, 2003 : 13)

ปรีชา พินทอง ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับ ภาษิตอีสาน ไว้ในหนังสือภาษิตโบราณอีสานว่า ภาษิตอีสานเป็นคำพูดของวีรบุรุษ บุคคลสำคัญ อีกนัยหนึ่งก็คือ รูปภาพของวัฒนธรรมแห่งชาตินั้นเอง ภาษิตโบราณอีสานและภาษิตนั้นมีความหมายลึกซึ้ง ตื้นบางหายบก็มี ละเอียดบ้างก็มี เช่น “กินข้าวโต โสความเพ้น” อย่างนี้เป็นต้น ถ้าท่านอ่านไปพบภาษิตที่หายบ ๆ โปรดได้เข้าใจว่าคนโบราณสอนแบบตาเห็น นอกนั้นท่านยังจัดภาษิตโบราณอีสานไว้เป็นหมวด ๆ ดังนี้ หมวดกิน ทุกข์ สุข คน การงาน ความไม่ประมาท ความประมาท บุญ บาป การศึกษาและหมวดเบ็ดเตล็ด (Phreechar Phinthong, 1991 : 89)

ผญาอีสาน มีความสำคัญต่อชีวิตประจำวันของชาวอีสาน ประกอบด้วยคำสอนในหลายๆ ด้าน ที่คนรุ่นหลังได้รับจากผู้เฒ่าในชุมชนอยู่เนืองนิตย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานพิธีต่างๆ เช่น งานบรรพชาอุปสมบท งานมงคลสมรส งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น โดยจะมีหมอพราหมณ์ผู้ทำหน้าที่สูตรขวัญ ให้คำแนะนำหรืออบรมสั่งสอน ให้มีสติในการกระทำว่า สิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ เป็นการให้คำแนะนำด้วยคำผญา เมื่อผู้ฟังได้ฟังแล้วทำให้เกิดความเคารพและศรัทธา เป็นคำสอนที่ยังดูขลังและศักดิ์สิทธิ์ พร้อมด้วยข้อคิดและหลักการในการปฏิบัติตน แม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปแล้วก็ตาม

ลักษณะและประเภทของผญาอีสาน

1. ลักษณะของผญา

ผญา พูดจากัน เพื่อเป็นสื่อในการติดต่อซึ่งกันและกัน เรียกว่า การจ่ายผญา หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจนปัญญาก่อนไม่สามารถพูดจากตอบโต้ได้ ก็แสดงว่าฝ่ายนั้นมีภูมิปัญญาด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง คำผญาที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น คำผญาที่เกี่ยวกับการถามข่าวสารทุกข์ สุกดิบ ถามถึงบ้านถึงช่องที่อยู่อาศัย ถามถึงพ่อแม่ พี่น้อง และถามถึงสถานภาพทางครอบครัวว่ายังโสดอยู่หรือเปล่านั้น มีคนรักหรือยัง อะไรทำนองนี้ (Chiraphat Kaewku, 1998 : 45) คำที่จะถือได้ว่าเป็น “คำผญา” นั้น ต้องเป็นหมุกคำซึ่งมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. มีลักษณะคล้องจองกันในเชิงสัมผัสพยางค์แล้วรันทุ
2. มีความหมายล้าลึก
3. เป็นหมุกคำที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตและปรัชญาในการดำรงชีวิต
4. เป็นหมุกคำที่แสดงออกในเชิงการมีไหวพริบ ปฏิภาณของผู้พูด

2. ประเภทของคำผญา

2.1 ผญาย่อ เป็นผญาที่ผู้คนใช้กันอยู่ทั่วไปในเหตุการณ์ประจำวันต่างๆ เช่น การถามข่าว ถามถิ่นที่อยู่อาศัย ถามแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งคำผญาย่อนี้ไม่สามารถจะนำไปรวบรวมกับหมวดคำคำผญาอื่นๆ ได้ เช่น เห็นว่าเวียงจันทน์เส้า สาวเออย่าฟ้าว่า มั่นสิไปบาดหล่า แต่งช้างหน่วยบาย (เห็นเวียงจันทน์เส้า ขอคนทั่วไปอย่ามองข้ามว่าเก่าหรือยังไม่พัฒนา แต่ขอให้ดูกันไปยาวๆ ในอนาคตจะเจริญรุ่งเรืองเหมือนกับผลแดงล้านผลสุดท้ายที่พร้อมจะโตเต็มที่)

2.2 ผญาเกี่ยว เป็นคำผญาที่ใช้พูดจาเพื่อเกี่ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาวหรือระหว่างหญิงกับชายที่จะสื่อกันในทางขู้สาว เช่น

(ข) อ้ายอยากมีปีก คือ นกกาง อยากมีหางคือนกกี๋ บินพัวมาพัวมแลงสู่มือแหล่ว (พียากมีปีกเหมือนนกกาง อยากมีหางเหมือนนกกี๋ บินโฉบเฉี่ยวมาร่วมทานข้าวเย็นด้วยในทุกวัน)

(ญ) ลมพานต้องตองแกย่านบ่อแน่ ลมพานต้องตองแต่ แน่นบ่อ (ลมโชยพัดใบตองแกกล้วยไม้แน่น ลมพัดผ่านใบตองแต่ แน่นหรือไม่)

2.3 ผญาภาสิต เป็นคำผญาที่มีเนื้อหาเป็นคำสอน เพื่อให้ผู้ฟังนำไปเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนแล้วจะได้มีความสุขความเจริญ เช่น ความรู้ย่ออย่าอ่านคองเมือง ผัวเพิ่นยังอย่าซ้นเป็นชู้ จากกาพย์ปู่สอนหลาน (ความรู้ย่ออย่าริคิดอยากปกครองบ้านเมือง เมื่อสามีเขายังอยู่อย่าริอาจเป็นชู้)

2.4 ผญาชีวิต เป็นคำผญาที่บ่งบอกถึงสภาพของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และหลักในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ซึ่งคำผญาประเภทนี้จะมีสอดแทรกอยู่ในหนังสือวรรณคดีต่างๆ ของภาคอีสาน เช่น หนังสือ เสียวสวาท หนังสือ ลีบ่สูญ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น อัดสะจันใจกั้ง กุมกินปาบักใหญ่ ปาชีวไล่สวบเข้หนีไปลื้ออยู่ลืบหนี (อัดจรรยาใจเหลือเกิน กังพยายามที่จะกินปลาหมึกตัวใหญ่ ปลาชีววิ่งไล่กัดจระเข้ จนหนีไปหลบซ่อนตัวใต้โขดหิน)

2.5 ญานก้อม เป็นคำญานที่ไม่ยาวนัก และไม่สั้นนัก แต่เป็นคำญานที่ได้ใจความสมบูรณ์ที่กะทัดรัด อันเป็นการบ่งบอกถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวอีสาน ในด้านเกษตร สังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง จะสอดแทรกข้อคิดคำคม ในหนังสือ “คำญานก้อม” ของ รองศาสตราจารย์อุดม บัวศรี เช่น กินมำมาบ่คำเบ้งทอง (คนที่กินไม่รู้จักประมาณทอง ปากมีแต่กิน ไม่เคยคลำดูทองว่าเต็มแล้วหรือยัง สักวันหนึ่งทองจะแตกเปรียบกับคนทำอะไรไม่รู้จักประมาณตนเอง ไม่รู้จักความพอดี) เป็นต้น

ญานอีสานที่มีผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

ญานประเภทนี้มีปรากฏแทรกอยู่ในหนังสือวรรณกรรมต่าง ๆ เช่น หนังสือเสียดสวาด สังข์ศิลป์ชัย ลีบ่สูญ เป็นต้น แบ่งออกเป็นหมวด ได้ดังนี้

1. ญานว่าด้วยสภาพทั่วไปของสังคม

“บัดนี้กาละนับมือส่วย หลายปีเป็นอันต่างมาแล้ว พะหากเทตไ้ พายส่วยสาตสะหนา”

คำแปล บัดนี้วันเวลานับวันจะเรียวลงเมื่อปีเดือนเปลี่ยนแปลงไป ความอาเพศต่าง ๆ ก็เกิดขึ้น ในช่วงเวลาตอนปลายของพระพุทธศาสนา

ญานว่าด้วย สภาพทั่วไปของสังคมนีเป็นการเตือนใจให้รู้จักวางใจเป็นกลางให้ได้ ในสังคมทุกยุคทุกสมัยว่าม้นย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา หรือตามสถานการณ์ บ้านเมือง ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านการปกครอง สังคม การเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม เมื่อได้ฟังคำญานี้จากผู้ใหญ่หรือผู้เฒ่าผู้แก่เป็นเครื่องเตือนใจแล้ว ก็ย่อมจะทำให้ชาวอีสานรู้เท่าทันเหตุการณ์ต่างๆ ได้ และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยยังคงมีฐานทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองอยู่ ญานบทนี้มีผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของชาวอีสานพอสมควร เช่น ทำให้เกิดความเคารพและเชื่อฟังคำสอนของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาและผู้ใหญ่ในชุมชน คนส่วนใหญ่มักจะนำญานเรื่องนี้มาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันทำให้ตนเองและครอบครัวรวมถึงชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วย เกิดความรู้และเข้าใจในกฎของธรรมชาติ

2. ผนวว่าด้วยสภาพเศรษฐกิจ

“ทุกเพิ่นบ่ว่าดี มีเพิ่นจ้งว่าพื่อน้อง ลุงป่าจ้งว่าหลาน”

คำแปล ยามเราจนไม่มีคนเขายกย่องว่าเราดี แต่ถ้าเรามั่งมี คนเขาจึงจะพากันยกย่อง พื่อน้องลุงป่าจ้งจะยอมรับว่าเป็นลูกเป็นหลาน

ความหมายแฝงเร้น ยามตกทุกข์ได้ยากจะเป็นที่ถูกดูหมิ่นเกลียดชังของคนทั่วไป รวมด้วยญาติของตนเองด้วย

ชาวอีสานที่ได้รับอิทธิพลจากคำสอนในคำผญาดังกล่าวนี้แล้ว เตือนสติให้เกิดความมุ่งมั่น มีความพยายาม มีความอดทนในการประกอบอาชีพด้วยความอดทนและอดออม เพราะมีความเชื่อว่าถ้าหาตนเองมีฐานะยากจนหรือไร้เงินทองแล้ว ก็อาจจะมีชีวิตอยู่ที่แร้นแค้น ไม่สะดวกสบาย ญาติพื่อน้องหรือคนอื่นจะดูถูกเหยียดหยามเอาได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นต่างคนก็ต่างต้องพยายามดิ้นรนเพื่อสร้างฐานะของตนเองให้เป็นที่ยอมรับของสังคม หรือญาติพื่อน้องยอมรับ จึงจะถือว่าเป็นคนที่มีความสามารถมีฐานะครอบครัว คำผญาเรื่องนี้จึงมีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินชีวิตของตน

3. ผนวว่าด้วยการเมืองและการปกครอง

“สมใจท้าว ใจยาวข้อหล่อ มั่นหากขาวจ้งหม้อ ดำปี้จ้งปูน”

คำแปล ถ้าหากจะให้ถูกใจเขาแล้ว เขาเป็นคนใจกว้างที่เห็นแก่ตัว (ใจยาวข้อหล่อ) เป็นคนขาวดั่งมินหม้อ และเป็นคนดำดั่งปูน (ขาว)

ความหมายแฝงเร้น นักปฏิวัติสังคมนั้น เมื่อเข้าไปอยู่ในสังคมเก่าที่เน่าเหม็น จะต้องปรับตัวปิดบังซ่อนเร้นตัวเอง เพื่อให้สามารถทำงานด้านปฏิวัติได้ ดังนั้น พฤติกรรมบางอย่างที่เขาแสดงออกในระยะที่ยังไม่สามารถทำการปฏิวัติสังคมได้สำเร็จ จึงขัดแย้งกับความรู้สึกในจิตใจของเขายู่ตลอดเวลา

ผญาเรื่องนี้ใช้เป็นคติเตือนใจต่อพฤติกรรมของคนในสังคม ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงระบบของสังคม ที่ก้าวกระโดดไปสู่สังคมใหม่ แต่ในขณะเดียวกันในสังคมใหม่นั้นก็ยังเต็มไปด้วยปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาให้สำเร็จได้ ดังนั้น จึงเป็นคำเตือนสอนใจให้ค่อยเป็นค่อยไป อย่าทำอะไรลงไปโดยขาดสติปัญญาขาดการไตร่ตรอง หรือขาดการศึกษาข้อมูลนั้นๆ อย่างชัดเจน เพราะถ้าหากไม่เชื่อคำสอนนี้ก็จะพบเจอปัญหาและอุปสรรคมากมาย นกลายเป็นว่า ตนเองก็ต้องจมอยู่กับปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ รวมทั้งตนเองก็จะรู้สึกไม่มีความสุขใจที่ต้องหลอกตนเองไปวันๆ เพื่อทำตนเองให้อยู่รอดได้ในสถานการณ์

ที่ผิดเคืองหรือติดขัดในทุก ๆ ด้าน ผนวกรวมเรื่องนี้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการเมืองการปกครองด้วย ไม่ว่าจะเป็นการปกครองท้องถิ่น การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือแม้แต่การปกครองระดับชาติ ได้ปฏิบัติตามหลักการนี้

4. ภาวณษิตเตอนใจทัวไป

“เป็นคณให้ทำนเียนคือนกเง้า บาดว้าบินแผ่นผ่าย ขาวเง้งดั่งนกยาง”

ค่านแปล เกิดเป็นคณทำตนเหมือนนกกระเง้า แต่พอเวลาบินขึ้นฟ้า คณจึงมองเห็นสีขาวเหมือนนกกระยาง

ผนวกรวมด้วยเรื่องภาวณษิตเตอนใจทัวไปนี้ ถือว้าเป็นค่านเตอนให้ได้สติให้มีความรู้สีกตัวอยู่ตลอดเวลาว่าตนเองกำลังคิดอะไร กำลังจะทำอะไร และรู้ตัวทัวพร้อมอยู่ตลอดเวลาว่าทำลงไปแล้วจะเกิดผลตามมอย่างไร ในขณะเดียวกันก็มีผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมทากาย คือ ทำให้คณอีสานมีความอ่อนน้อมถ่อมตัว มีสัมมาคารวะ ไม่เป็นคณแข็งกระด้าง เป็นคณที่รู้จักเสียสละ มีจิตใจที่ติงาม ไม่กดขี่ข่มเหงกัน ชอบที่จะให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงถือได้ผนวกรวมว่าด้วยเรื่องนี้มีผลทำให้คณอีสานเป็นคณที่มีน้ำใจติงาม พุดจาสุภาพอ่อนโยน กิริยาท่าทากอ่อนน้อมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ผนวกรวมนี้ใช้สอนให้รู้จักทำตนเป็นคณอบน้อมถ่อมตัว ดำเนินชีวิตให้เรียบง่าย แต่ถึงเวลาที่จะแสดงความสามารถก็ให้ทำเต็มที่

5. ปริศนาผนวกรวมณษิต

“แก้วบผัดสามปีเป็นแห่ ฟีน้องบแห่วสามปีเป็นผื่น”

ความหมายผนวกรวมบนี้ คือ บรรดาแก้วที่มีราคานมีแก้วมุกดา แก้วมณี และแก้วไพบุรณ์ ถือเป็นของดีมีราคา ผู้ที่ประดับด้วยแก้วเหล่านี้ถือว้าเป็นคณที่มีฐานะ ส่วนแก้วอีกประเภทหนึ่งก็คือพระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุท พระธรรม และพระสงฆ์ แก้ว 3 ประการนี้จะดลบันดาลให้ม้นุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ ถ้าไม่ประพฤติปฏิบัติตามก็ไม่มีประโยชน์ต่อบุคคลนั้น อุปมาเปรียบกับฟีน้องที่เกิดในครรรค์เดียวกัน ถ้าไม่ติดตามถามถึงกัน ไม่ไปมาหาสู่กันชั่วเพียงเวลาสามปี ความเป็นฟีน้องก็จะจิดจางเป็นคณอื่นไปก็ได้

ผนวกรวมด้วยเรื่องปริศนาผนวกรวมบนี้ ถือเป็นอีกค่านสอนหนึ่ง ที่มีผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของชาวอีสาน ที่สอนให้เป็นคณมีน้ำใจ ไม่เห็นแก่ตัวกลัวเสียเปรียบ รู้จักไปมาหาสู่ญาติฟีน้องหรือเพื่อนฝูง ไม่ห่างเหินจนเกินไป เพราะถ้าห่างเหินจนเกินไปก็อาจจะทำให้ความคุ้นเคยหรือความสัมพันธ์อันดีงามจะลดน้อยถอยลง เรื่องนี้มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวอีสาน

อย่างยิ่ง ไม่ว่าจะอยู่ใกล้หรือไกล เมื่อมีเวลาอำนวยหรือสะดวกก็จะชวนญาติพี่น้องไปเยี่ยมญาติผู้ใหญ่กันเป็นประจำ จนเกิดเป็นความรักใคร่ปรองดองกันเพิ่มขึ้น

6. ปรีชาญาณธรรม

“อยากกินข้าวให้ปลูกใส่ผะลานหิน”

คำว่า “ปลูกข้าว” ในที่นี้หมายถึงการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา อีกนัยหนึ่งหมายถึง การทำบุญตักบาตรกับพระภิกษุสามเณร รวมไปถึงการรักษาศีล และการเจริญภาวนา ส่วนคำว่า “ผะลานหิน” หมายถึง พระพุทธรูป การปฏิบัติให้ถูกต้องตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อีกนัยหนึ่ง หมายถึง บาตรที่ทำมาจากเหล็กหรือแสตนเลสเป็นภาชนะสำหรับใส่อาหารของพระภิกษุสามเณร ดังนั้น คำว่า “อยากกินข้าวให้ปลูกใส่ผะลานหิน” จึงหมายถึง การบำเพ็ญบุญกุศลคุณงามความดีในพระพุทธศาสนา เพื่อชำระล้างความชั่วในจิตใจ กล่าวคือ ความโลภ ความโกรธ ความหลงให้เบาบางหรือให้หมดไป เป็นการขจัดปิดเป่าความเศร้าหมองของจิต สามารถชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ปราศจากกิเลสเครื่องยังจิตให้เศร้าหมอง ยังส่งผลให้จิตใจเกิดความสุขอย่างแท้จริง รวมถึงการทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนา ที่เป็นกุศล ความดี และกรรมดี

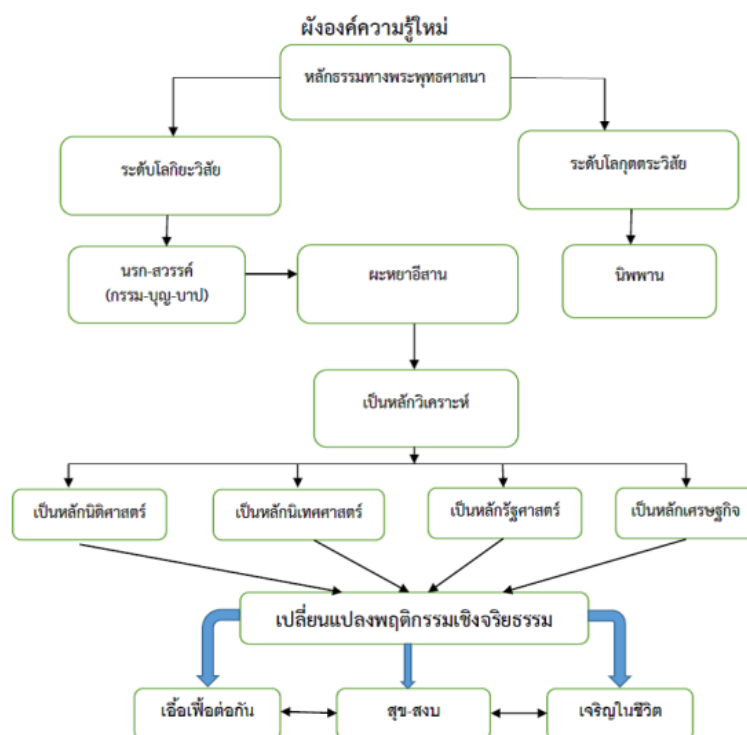
ปรีชาญาณธรรมนี้มีผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของชาวอีสานอย่างยิ่ง เพราะเป็นรากเหง้าทางจริยธรรมไปแล้ว ส่งผลทำให้วิถีชีวิตของชาวอีสานงดงาม มีความศรัทธาในพระรัตนตรัย เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีความเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว ดังนั้นวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ที่เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ก็อาศัยปัญญาที่อิงหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเอง ผู้เขียนเห็นว่าคุณค่าและผลของปัญญาที่มีผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของชาวอีสาน ประการแรก ได้แก่ ประโยชน์สำหรับผู้ฟังผู้อ่านที่จะได้นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ประการต่อมา ได้แก่ ประโยชน์สำหรับผู้สนใจ คือ ศึกษาปรัชญาอีสาน อุดมการณ์ บรรทัดฐานของสังคมที่เป็นเจ้าของปัญญา และประการสุดท้าย ได้แก่ ประโยชน์สำหรับผู้สนใจทางภาษา และศิลปะการใช้ภาษา

สรุป

จากคำสอนที่ปรากฏในคำผวนั้นได้มาจากคำสอนในพระพุทธศาสนา สามารถนำมาสอนในบุคคลได้หลายระดับ เช่น เด็ก หนุ่มสาว คนกลางคน คนชรา เป็นต้น และคำสอนเหล่านี้ สามารถนำมาสอนได้หลายสถานการณ์ ได้แก่ การทำมาหากิน การปกครอง การศึกษา การครองเรือน การคบหาสมาคม ความประมาท และความไม่ประมาท เป็นต้น เนื้อหาคำสอนนี้จะเน้นให้ผู้คน มีความรัก ความสามัคคี อดทนต่อทุกข์ ไม่เป็นคนลืมหืม ไม่ลืมบุญคุณคนอื่น คำสอนเหล่านี้จะเป็นสิ่งคอยเตือนสติให้คนเราไม่ประมาทในชีวิต เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว คำผวนั้นเป็นประโยชน์ทั้งสองระดับ ได้แก่ ระดับโลกียะวิสัย คือ พระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับโลกมุ่งสั่งสอนให้ผู้ปฏิบัติธรรมประสบความสำเร็จ ความเจริญในการดำเนินชีวิตอยู่ในโลก มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน การอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างราบรื่น จะสอนให้ปฏิบัติตนเพื่อความสุขในภพนี้และหวังผลในชาติหน้าด้วยอยู่ในความเชื่อเรื่องกรรม บุญ บาป ขาดิภพ และนรก-สวรรค์ และระดับโลกุตระวิสัย คือ มุ่งให้พิจารณาสภาวะธรรมเพื่อนำไปสู่ความหลุดพ้น คือ พระนิพพาน

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากคำผวนอีสานหรือปรัชญาของชาวอีสานนั้น ที่ผู้เขียนได้ค้นพบในหลักการ และหลักการดังกล่าวนี้ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวอีสานด้านจริยธรรมอย่างเห็นได้ชัดตามจารีตและประเพณีต่างๆ ทางศาสนา ที่เห็นได้ชัด คือ เป็นหลักนิเทศศาสตร์สอนให้คนอยู่ในหลักคุณธรรมพื้นฐาน ได้แก่ ซื่อสัตย์ กตัญญูกตเวที มีความรับผิดชอบ เป็นหลักนิติศาสตร์สอนให้เคารพกฎระเบียบบ้านเมือง มติของคนส่วนมากที่ลงความเห็นในหลักการดังกล่าวมาแล้ว ทุกคนจึงต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เป็นหลักเศรษฐกิจสอนให้คนรู้จักคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมต่อการบริหารจัดการทรัพย์สินเงินทองที่ตนเองมีอยู่ ให้รู้จักเก็บ รู้จักใช้ รู้จัดบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณชน เป็นหลักการคิดวิเคราะห์สอนให้คนใช้สติปัญญามากกว่าการใช้ความศรัทธา เพราะการใช้ปัญญาในการบริหารชีวิต ทำให้ตนเองไม่เดือดร้อนและไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่นด้วย เป็นหลักรัฐศาสตร์สอนให้ผู้บริหารบ้านเมืองรู้จักบทบาทหน้าที่ตนเองและมีเมตตากรุณาต่อคน สิ่งสำคัญให้เห็นแก่ประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นที่ตั้ง สอนไม่ให้ผู้ปกครองเป็นคนลืมหืมพื้นฐานเดิมของตนเอง สรุปเป็นแผนผังองค์ความรู้ได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่จากผญาอีสานที่มีผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

References

- Bunkerd Phimvoramethakun. (2001). *Local Knowledge of E-San and Laos Lanchang People*. Khonkaen: Klangnanawittaya Press.
- Charuwan Thammawat. (2002). *Folklore of E-San*. Bangkok: Aksornwattana Press.
- Chiraphat Kaewku. (1998). *Poem and Verse of E-San*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Press.
- ChobDeesuankok. (2004). *Many words in E-San*. Khonkaen: Klangnanawittaya Press.
- Phreechar Phinthong. (1991). *Proverb ancient of E-San*. Ubonratchathani: Siridham offset.
- Udom Buasri. (2003). *Cultural of E-San*. Khonkaen: Klangnanawittaya Press.